हिंदवी स्वराज्याचा खून

प्रबोधनकार ठाकरे कृत

विनिमय प्रकाशन

सूचना : प्रस्तुत पुस्तक हे प्रबोधनकार केशव ठाकरे यांच्या लिखाणाचा काही भाग आहे. हिंदवी स्वराज्याचा खून या स्वतंत्र नावाने हे पुस्तक लिहिलेले नाही. तसेच हे पुस्तक वाचकांच्या सोयीसाठी दिलेले आहे. या पुस्तकातील मतांशी प्रकाशक जबाबदार असणार नाही.

प्रकाशकीय

प्रबोधनकार केशव सीताराम ठाकरे हे खरोखरच प्रबोधनकार होते. त्यांच्या ज्वलंत लेखनाने ब्राम्हण मंडळी पेटून उठत असत आणि काही लोक त्यांना जिवे मारण्याची धमकीही देत असे. तरीही त्यांनी कोणालाही न डगमगता इतिहास संशोधन केले. प्रबोधनकार ठाकरे मराठी अस्मितेचे वीर होते. त्यांच्या प्रखर लेखनीतून त्यांनी सत्य इतिहास लिहिला. अत्यंत परखड भाषेत सडेतोड विचार मांडण्याची त्यांची खास शैली अद्वितीय आहे. त्यांच्या लिखाणाला सामाजिक क्रांतीच्या इतिहासात महत्वपूर्ण स्थान आहे.

शिवाजी महाराजांनी मराठी स्वराज्याचे कंकण हातात बांधून अत्यंत अल्पावकाशात दख्खनमधून मुसलमानी सत्तेचे उच्चाटन करून एक नवे स्वराज्य स्थापन केले. त्यांनी अविश्रांत प्रयत्न करून शून्यापासून ब्रम्ह उत्पन्न करावे त्याप्रमाणे स्वराज्याची स्थापना करून मराठ्यांचा क्षात्रधर्म अधिक उज्वल केला. शिवाजी महाराजांनी केवळ सार्वजनिक राष्ट्रीय भावनेने स्वराज्य स्थापनेचा उपक्रम केला आणि चारही वर्णांना 'महाराष्ट्रीय' या एकाच सूत्रात ओवण्याचा प्रयत्न केला. आयुष्यभर मोगलांशी झगडून शिवाजी महाराजांनी स्वराज्य स्थापन केले. हे हिंदवी स्वराज्य पेशवाईने मातीत मिळविले. अन्याय, अत्याचार करणाऱ्या पेशवाईचा उदय झाला. पेशव्यांनी हिंदवी स्वराज्य मातीमोल केले आणि इंग्रजांनी हिंदुस्थानावर राज्य केले.

*"शिवाजीसारख्या अवतारी पुरूषाने ज्या मातीत जन्म घेतला, ती जात जरी चांडाळापेक्षा हलकी असली, तरी ब्राम्हणांस वंद्य झाली. पण शिवाजीची आई जाधव कुळातील व जाधव हे यादव, अर्थात अस्सल क्षत्रिय.

ज्या कुळाचा व यादवाचा संबंध झाला ते ही अस्सल क्षत्रिय कुळ असले पाहिजे. तेव्हा भोसले वगैरे सर्व 'मराठे' म्हणविणारी जात अस्सल क्षत्रिय होय. त्यास शूद्र म्हणून किंवा कुणबट म्हणून जर अविचाराने ब्राम्हण गालिप्रदान करतील, तर फुकट मोठ्या वाग्दोषास पात्र होतील."

जर महाराष्ट्र ब्राम्हण खोट्या ब्राम्हणत्वाचा हट्ट धरून क्षत्रियास अर्थात बहुजन समाजास लोळविण्यात पाहतील, तर जी आमची महाराष्ट्रभूमी आजपर्यंत कधीच तदभिमत दुराग्रही जातीभेदाचे माहेर झाली नाही, ती तशी पुढे होण्याचा संभव नाही. तेव्हा क्षात्रियक बहुजन समाज त्यास उलट लोळवून लावील. फुले-शाहू-आंबेडकर यांच्या विचाराने तो जागा होत आहे.

'हिंदवी स्वराज्याचा खून' अर्थात 'शंभर वर्षापूर्वीचे महाराष्ट्र' हे पुस्तक प्रकाशित करण्याचा वेगळाच आनंद आहे. वाचक या पुस्तकाची मागणी करतील यात तर शंकाच नाही.

*ग्रामण्यांचा सांद्यत इतिहास (क्षत्रिय मराठे) : लेखक - प्रबोधनकार ठाकरे

हिंदवी स्वराज्याचा खून

अथवा

शंभर वर्षापूर्वीचे महाराष्ट्र

हा ग्रंथ* लवकरच प्रसिद्ध करु. निर्विकार चित्ताने या प्रकरणाबद्दल उपलब्ध इतिहास पाहिला तर असे आढळून येईल की मराठी राज्याचा काय किंवा दुसऱ्या कोणत्याही राज्याचा काय ज्यावेळी ऱ्हास होतो त्यावेळी त्याची कारणे ही तात्कालीक नसतात. त्या कारणांचे बीज पूर्वीच पेरले गेलेले असून, त्याची पाळेमुळे चांगली खोलवर जाऊन रूतली म्हणजे मग ती कालवशात् त्या राज्याचा पाया उलथून टाकण्यास समर्थ होतात. याच न्यायाने प्रतापसिंहाच्या सिंहासनाचा पाया आधींच अनेक द्वैताच्या धुरंगट्यांनी पोखरून पोखरून अगदी पोकळ करून ठेविला होता. अर्थात इस्ट इंडिया कंपनीच्या महत्वकांक्षी मुत्सद्यांना 'तू नाही तर तुझा बाप' अशा सबबीवर छत्रपतीच्या सिंहासनाच्या चारहि तंगड्या उपटून फेकून देणे फारसे कठीण गेले नाही. त्यावेळची प्रतापसिंहाच्या विरूद्ध सुप्रसिद्ध चित्पावन आयागो बाळाजीपंत नातूच्या सल्ल्याने चालणारी शहाजी उर्फ आप्पासाहेब महाराजांची कारस्थाने आणि पेशव्यांच्या छत्राखाली चित्पावन समाजाने सातारकर छत्रपतीचा उघड उघड चालविलेला द्रोह व छळ इ. अनेक आत्मघातकी गोष्टी जर नीट लक्षात घेतल्या तर मराठी राज्याच्या ऱ्हासास प्रभुंची ग्रामण्ये कारणीभूत झाली हा राजवाड्याचा सिद्धांत किती धाडसी आणि मत्सरी ठरतो, हे सांगणे नकोच.

*हा ग्रंथ आमच्या हातून लिहिलाच जाऊ नये. लिहून झाला तरी निदान प्रसिद्ध होऊ नये. म्हणून आमच्यावर नानाविध संकधाची भृगू चक्रे फेकण्यात येत आहेत. बिनसहीची खुनाच्या धमक्यांची पत्रे मधून मधून येतच असतात.

छत्रपतीच्या तक्ताला आतून पोखरणारी चित्पावन नोकरशाहीची वाळवी आपल्या घरात येऊ देण्यात श्री. शाहूछत्रपतींनी व चिटणीसांनी जी घोडचूक केली तिथेच पर्यवसान मराठी स्वराज्याच्या ऱ्हासास कारणीभूत कसे झाले. याबद्दल ग्रँट डफची कबुली पहा:—

"The chain by which the craty Brahmins thereafter contracted the powers of Shahu maharaja and made the successive Satarkars merely the nominal powerless kings, had its first link thus coined and made strong by Shahu himself."

न्या. रानडे हेच सांगतात :—

"पुढे सर्व कारभार साताऱ्याहून पुणे मुक्कामी नेल्यावर वरील सर्व अधिकार पिढीजात झाले; पण ते अधिकार बाळगणाऱ्या लोकांचे राजस्थानमंडळीत वजन पडेनासे झाले त्यांच्या अंगी या राज्यांच्या नावावर पेशवे जो अधिकार गाजवित, तो धारण करण्याची योग्यता नव्हती. नावाने राजे मात्र, पण त्यांच्या वागणुकीवर अगदी सक्त देखरेख असे. पेशव्यांच्या हातातील बाहुली म्हटले तरी चालेल. पेशव्यांला अधिकाऱ्याच्या दिलेला सनदा रद्द व्हाव्या म्हणून दमाजीने पुष्कळ खटपट केली. पण ती व्यर्थ गेली. नंतर सातारच्या राजास तेथील किल्ल्यात अटकेत ठेवले व नोकरचाकर, गाडीभाडे वगैरेच्या खर्चाकरिता तीस हजार रूपयांची त्याच्याकडे नेमणूक झाली. याप्रमाणे सातारचे राजे बंदिवासाचे महद्दु:ख भोगीत राहिले." **म. स. उ. पृ. १८३.**

याच मुद्यावर श्रीयुत माधवराव लेले म्हणतात:–

"सातारकर छत्रपति प्रतापसिंग याच्या पदभ्रष्ठतेला मूळ कारण कायस्थ प्रभू हे ही विधान वरील तिन्ही विधानांप्रमाणेच आभासात्मक दिसते.

या प्रकरणासंबंधाचे तत्कालीन कागदपत्र पाहता असे दिसून येते की, या कामात प्रतापसिंह महाराजांवर गैरसमजुतीने, व लबाड लफंगे लोकांच्या स्वार्थसाधू सांगण्यावर व त्यांनी खरा म्हणून पुढे आणलेल्या लेखी पुराव्यावर भरवसा ठेवून, त्यांना पदच्युत करण्यामध्ये, त्यांच्यावर भारी जुलूम झाला. असे प्रकार तेव्हाप्रमाणेच अलीकडेही नाहीत असे नाही याचा दोष त्यावेळचे दिवाणजी बाळाजीपंत नातू, प्रतापसिंह महाराजांचे बंधु-त्यांच्या पदच्युतीने स्वार्थ साधून गादी मिळालेले-आप्पासाहेब महाराज व इतर पत्पक्षीय मंडळी यांच्याकडे विशेष येतो. त्यावेळी कायस्थांवरील ग्रामण्य उपस्थित झालेले होते, व त्यांच्यात प्रतापसिंह महाराजांनी कायस्थांचा पक्ष घेतलाही असेल; पण प्रतापसिंह महाराजांवरील दोषारोपासंबंधाने कायस्थ मंडळीला दोष लावण्याला पुरेसा पुरावा किंवा ऐतिहासिक साधन उपलब्ध नाही. सातारच्या गादीवरून प्रतापसिंह महाराज पदच्युत करण्यात आले, त्याचप्रमाणे सिंध प्रांतांत थोड्या वर्षानंतर- काहीसा त्याच मासल्याचा प्रकार घडून आला. सिंधप्रांत इंग्रजांनी काबूलच्या पहिल्या मोहिमेनंतर खालसा केला. त्यावेळी खैरपूरचे मीरअली मुरादखान यांना त्यांनी हाती धरले होते. या वेळी त्यांनी इंग्रजांशी चांगला सलोखा केला होता, व त्यांचे असे ठरले होते की, लढाईच्या पूर्वी अलीमुरादखान यांच्याकडे जो प्रांतभाग होता तो त्यांच्याकडे कायम रहावा, व त्यांना त्या सिंध प्रांतात अग्रेसर मीर समजले जावे. सिंधप्रांत खालसा होऊन सर्वत्र स्थिरस्थावर झाले. काबूलची फौज परत आली. इंग्रजांचा चांगला जम बसला. नंतर जिंकून घेतलेल्या एका मीराच्या सांगण्यावरून, मीरअली मुराद यांनी आपल्या वास्तविक हक्कापेक्षा जास्त प्रांत दाबला आहे अशाबद्दल काम चालले. अखेर त्यांनी पहिल्या मीरांशी वाटणीचा तह झालेला होता त्यांत लिहिलेल्या गावाच्या ऐवजी मीर अली मुराद यांनी ते ते तालुके दाबले आहेत, व ते आपले आहेत असे करण्यासाठी तहाच्या कलमांत फेरफार केला आहे, असे ठरवून तेवढा भाग परत काढून घेतला व त्यांचा बराचसा अपमानही करण्यात आला. तात्पर्य अशा गोष्टी सुव्यवस्थित व दिवसेंदिवस बळावत व वाढत जाणाऱ्या राज्यांतही घडून येतात. पण त्यांच्यासाठी एखाद्या विवक्षित वर्गाला किंवा जातीला दोषी धरणे योग्य नाही." **वि. ज्ञा. वि. एप्रिल १९१९**

कलम १८ पृ. ४१ येथे राजवाडे ठणकावून देतात की "याज्ञवल्क्य स्मृतीत 'कायस्थ न हि विश्वसेत' असे वाक्य आहे." याज्ञवल्क्याच्या प्रचलित निरनिराळ्या प्रति आम्ही तपासून पाहिल्या, पण त्यात वरील 'विधिवाक्य' आम्हाला कुठेही सापडले नाही. कदाचित आमची नजरचूकही असेल. राजवाड्यांनी तसदी घेऊन अभ्यास व श्लोक दिला असता तर बरे होते. पण त्यावरून एक तरी समाधान आहे की, ज्याअर्थी "याज्ञवल्क्यस्मृती व तीवरील विज्ञानेश्वराची टीका महाराष्ट्रात पुरातन कालापासून प्रमाणात धरतात" असे राजवाडे म्हणतात, त्याअर्थी नमकहराम कायस्थांचा इतिहास याज्ञवल्क्याच्या पूर्वी बराच प्रसिद्ध असला पाहिजे; त्याशिवाय पुरातन कालापासून प्रमाण असलेल्या या ग्रंथात हे विधिवाक्य आलेच नसते. शिवाय सन १६२८च्या पलीकडे राजवाड्यांना जो अंधार दिसत होता, त्या अंधारातसुद्धा कायस्थांच्या इतिहासाबद्दल हे विधिवाक्य कुलाबाच्या दांडीप्रमाणे त्यांना आढळले म्हणावयाचे! कायस्थांना विश्वासघातकी ठरविणारा हा राजवाड्यांचा याज्ञवल्क्य कोण असेल तो असो. पण

याज्ञवल्क्यस्मृती अध्याय १, श्लोक ३३३ मात्र असे स्पष्ट सांगत आहेत की, "चोर दृष्ट घातकी लोकांपासून त्रस्त झालेल्या प्रजेचे संरक्षण कायस्थांनीच केले." कायस्थ विश्वासार्ह आहेत कीं विश्वासघातकी आहेत, याची साक्ष द्यायला राजवाडे उगाच इतक्या पुरातन काळाच्या अंधाऱ्या युगात धावत गेले! आजची ब्रिटीश याज्ञवल्क्यस्मृती पाहिली तर कायस्थ न हि विश्वसेत् च्या ऐवजी

चित्पावनं न हि विश्वेसेत्

असे विधिमात्र हजारो दप्तरांतून आढळेल. प्राचीन इतिहासातील गोष्टी काढून उगाच कोळसा कशाला उगळावा? प्रचलित परिस्थित्यनुरूप सध्याचा इतिहास काय आहे आणि निरनिराळ्या जातींची वृत्ती कशी पालटली आहे, याकडेच सर्वांनी लक्ष द्यावे! असे आमचे कित्येक चित्पावन मित्र आम्हाला नेहमी उपदेश करीत असतात. म्हणूनच त्या उपदेशाला मान देऊन आम्ही म्हणतो की प्राचिन याज्ञवल्क्यांच्या आणि पराशरांच्या स्मृति पाहिलेल्या बऱ्या. याज्ञवल्क्यांच्या स्मृत्याधारे राजवाड्यांनी पुढे असा मतिमार्थ काढला की, "महाडापासून जंजिऱ्यापर्यंतच्या टापूत चांद्रसेनीय कायस्थ व मुंबईपासून दमनापर्यंत पाताणे *प्रभु एवढी दोन कुळे तेवढी शिलाहारांच्या अमदानीत कोकणात आलेली आढळतात. **बाकी महाराष्ट्राच्या इतर सर्व प्रांतात कायस्थांना पक्का काट मिळालेला दिसतो."**

*हे चांद्रसेनीय पाताणे प्रभू कोण? आमच्या तर पाहण्यात ही जात नवीनच आली. मुंबईकर पाताणे प्रभु आपणास "चांद्रसेनीय पाताणे प्रभू" कधीच म्हणवीत नाहीत आणि त्यांच्या इतिहासातही हे नामाभिधान त्याना लावलेले दिसत नाही. तेव्हा राजवाड्यांच्या विश्वमित्री सृष्टीतील हा एक नवीन जात्युत्पतीचा भाग दिसतो.

पेशवाईतल्या छळांना कंटाळून पुण्यातील कायस्थ प्रभु मंडळ सातारा, नागपूर, बडोदे, ग्वालेर, देवाच, इंदूर, मुरूडजंजिरा वगैरे ठिकाणी निघून गेल्याचे इतिहासकांच माहितच आहेच. या संस्थानात कायस्थांची काय भरभराट झाली, त्यांचा किती भाग्योदय झाला आणि यांपैकी कित्येक संस्थानांची फासावर लटकलेला मान केवळ कायस्थ दिवाणांच्याच अक्कलहुषारीने वेळोवेळी कशी सफाईत सोडविली गेली, याचा इतिहास शोधायला फार दूर जावयाला नको. आजही या संस्थानातून कायस्थ प्रभूंचा जितका भरणा आहे, तितका राजवाड्यांनी आखून ठेवलेल्या क्षेत्रातही नाही, हे आंधळ्यालासुद्धा दिसणारे आहे. या क्षेत्राव्यतिरिक्त महाराष्ट्राच्या इतर भागात कायस्थांना पक्का काट मिळाला असेल तर तो मग कोठे? आजही महाराष्ट्रातल्या आणि महाराष्ट्राच्या बाहेरील सर्व स्वदेशी संस्थानातून चा.का. प्रभूच दिवाणादि महत्वाच्या जाग्यावर अजून झळकत आहेत आणि इतर जातीतील अधिकाऱ्यांपेक्षा प्रत्येक दर्जाच्या खात्यातून कायस्थ प्रभू कामगारांचीच संख्या अधिक आढळते. फार तर काय पण ब्रिटीश रियासईत मुन्सफी मामलेदारीच्या जागांवर कायस्थ प्रभूंच्या नेमणूका अलिकडे (?) फार झाल्या आहेत म्हणून रा. रा. नरासिंह चिंतामण केळकर यांनी आपल्या 'मराठे आणि इंग्रज' या पुस्तकात अप्रत्यक्ष खेदयुक्त उद्गार काढले आहेत. कायस्थ प्रभूंची जात जर याज्ञवल्यकांच्या पुर्वीपासून 'न हि विश्वसेत' इतकी नमकहरामी होती. तर अजूनपर्यंत स्वदेशी संस्थानातून आणि ब्रिटीश रियासतीत कायस्थांना अधिकाराच्या जागा देण्यात संस्थानिकांचा आणि ब्रिटीश अधिकाऱ्यांचा जो विशेष ओढा आहे, तो काय त्या त्या संस्थानिकांचा मूर्खपणा म्हणून की काय? आज पर्यंत स्वदेशी संस्थानिकांशी

द्रोह करणारे किंवा कुटील नीतीने त्यांच्या अधिकाराचा स्वापहार करणारे कितीकसे कायस्थ राजवाड्यांच्या डायरीत नमूद आहेत? मल्हारराव गायकवाडांच्या बंडाच्या वेळी रामराव आपली फणशांनीच गायकवाडी वाचविली. काठेवाड दिवाणजीचा इतिहासही तितकाच उज्वल आहे. इंदूर, धार, देवास, ग्वालेर इ. संस्थानांबद्दलहि कायस्थ प्रभू अधिकाऱ्यांची स्वामीनिष्ठेची कामगिरी ठळक ठशांत प्रसिद्ध झालेलीच आहे. मल्हारराव गायकवाडांचे साथीदार म्हणून ज्या ३२ दृष्ट आणि कारस्थानी लोकांची यादी रा. लोकहितवादींनी (भाग १, पृ. १२५ वर) दिली आहे, त्यात एका तरी कायस्थाचे नाव राजवाडे दाखवून देतील काय? (भाग १, पृ. १५१-५२ वर) लो. हि. नीं पेशवाईच्या काळातील सुप्रसिद्ध दृष्ट लोकांची माहिती दिली आहे, त्यात (१) गुलाम कादर (२) सर्जेराव सखाराम घाटगे (३) सिदोजीराव आप्पा देसाई निपाणकर (४) हरिपंत भावे आणि (५) परशुरामपंत प्रतिनिधी, ही नावे दिलेली आहेत! यात कोण कायस्थ आहे तो राजवाड्यांनीच दाखवावे. एकूण आपल्या मत्सरी कल्पनेला भाडोत्री याज्ञवल्क्याचा पेहराव घालून राजवाड्यांनी कायस्थ प्रभू समाजावर जो विश्वासघातकीपणाचा आरोप आणलेला आहे, त्याला ऐतिहासिक पुरावा मुळीच नाही. अर्थात हा आरोप म्हणजे चां. का. प्रभू जातीची

शुद्ध बदनामी होय,

असे म्हणायला काही हरकत नाही. चां. का. प्रभू जातीतील एकहि इसम आज अंदमान बेटात पाण्याची शिक्षा भोगण्यास गेलेला नाही, एखाद्यावर राजकीय खूनाचा आरोप आल्याचे कोणाच्या ऐकिवात नाही. अलीकडे राजकीय स्वरुपाच्या कितीतरी मोठमोठ्या चळवळी झाल्या, परंतु एकही कायस्थ प्रभू राजद्रोहाच्या आरोपात सापडला नाही. कित्येकांच्या प्राचीन इनाम जमिनी किंवा इतर हक्क सध्या नाहीसे झाले आहेत. राजकीय क्षेत्रातील त्यांचे असावे तितके महत्व इतर सर्व जातींप्रमाणेच–सध्या राहिले नाही. तरीसुद्धा ब्रिटीश सत्ताधारी लोक आणि त्यांची सरकारी दप्तरे ही कायस्थ प्रभूंना "conspicuosly loyal" असाच शेरा देत आहेत. सुप्रसिद्ध आंग्ल इतिहासकार किंकेड साहेब तर त्यांना "The most attractive and lovable community" असाच शेरा देतात. कायस्थ प्रभू मुसलमानांशीही निष्ठेने वागले. या बद्दल खुद्द शिवाजीचेच उद्गार आहेत. मराठी छत्रपतीविषयींची त्यांची अनन्य भक्ति आणि स्वराज्यनिष्ठा इतिहासप्रसिद्धच आहे. याबद्दल जर जेम्स कँबेल, सर हर्बर्ट रिस्ले आणि ऑन. इम. एन्थॉवेन यांनीही प्रशंसापर उद्गार काढलेले आहेत. स्वदेशी संस्थानांत जर एखाद्या कायस्थ प्रभूने नोकरी पत्करली, तर त्या संस्थानिकाच्या ऱ्हासाबरोबर तो स्वत:हि खाली पडतो; आणि त्याच्या भरभराटीतच स्वत:चा उत्कर्ष करुन घेतो. परंतु राजाचा सत्यानाश झाल्यावर त्याच्या दुर्दैवाचा फायदा घेऊन स्वत:ची तुंबडी भरणारा कायस्थ प्रभु मिळणेच शक्य नाही. काठेवाड काबीज करून साऱ्या गायकवाडीला बगलेत मारणारे आणि 'ज्या दगडाला शेंदूर फाशीन त्याला गायकवाड करीन' अशी कर्तुमकर्तुमन्यथा कर्तुम सामर्थ्य एक वेळ ज्या काठेवाड दिवाणजीच्या हातात होते, त्याला गायकवाडी आपल्या घशात उतरायला काही अडचण नव्हती. पण नाही. असला परस्परपहार करणे कायस्थ प्रभूंचे ब्रीद नव्हे!

धन्याची मान कापून स्वत:चा तळीराम गार करण्याची जी किळस आणणारी काही ठळक उदाहरणे मिरपूरखास, कोल्हापूर, लाहोर, पुणे, बडोदे, सातारा वगैरे ठिकाणी घडून आली, ती बहुतेक ब्राम्हणाच्या हातूनच घडलेली आहेत, हे इतिहासज्ञांस सांगणे नकोच, कायस्थ प्रभू मुसलमानांच्या विरूद्ध लढले, मराठ्यांच्याहि विरूद्ध लढले, फार काय छत्रपतीच्या वतीने इंग्रजांच्याहि विरूद्ध त्यानी लढण्यास मागे पुढे पाहिले नाही. हे सारे का? तर एका स्वामीनिष्ठेकरिता. हा स्वामीनिष्ठेचा एकच गुण त्यांच्या नैसर्गिक रक्ताची साक्ष देण्यास पुरेसा आहे. म्हणूनच स्वदेशी संस्थानांतून काय अगर ब्रिटीश रियासतीत काय, कायस्थ प्रभू अधिकारी असला म्हणजे तेथील कारभाराबद्दल राजाला मुळीच फिकीर वाटत नाही.

प्रस्तुत पुस्तकात आम्ही राजवाड्यांच्या लेखातील ठळक ठळक आरोपांचाच विशेषत: विचार केला आहे. त्यांच्या लेखाचे स्वरूप आणि हेतूच इतका बेजबाबदार आहे की, ज्यांत कायस्थ प्रभूंची बदनामी नाही अशी एक ओळही सापडणार नाही, असे सामान्य विधान केल्यास अतिशयोक्ति होईलसे वाटत नाही. कायस्थ प्रभूंवरील स्वराज्यद्रोहाच्या भयंकर आरोपाचा विचार करण्यापूर्वी राजवाड्यांच्या काही त्रोटक आक्षेपांचा येथे विचार करणे बरे.

नऊ कलमी कतब्यांचे काय झाले?

सन १९०७-०८ सालच्या स्वदेशी चळवळीत श्री. नरसोपंत केळकर, संपादक केसरी, हे खटला होऊन ठाण्याच्या जेलमध्ये असताना, त्यांच्याकडून सरकारने एक काही अटींचे माफीपत्र लिहून घेऊन त्यांची सुटका केल्याने पुष्कळांना स्मरत असेल. अशाच प्रकारचा एक नऊ कलमी भिक्षुकी अटींचा कतबा उत्सवमूर्ती नारायणा राव पेशव्याने कायस्थ प्रभूंच्या प्रतीनिधींकडून मोराबादादाच्या *वाड्यात बळबरीने सह्या करून घेतल्या होत्या.

*पुण्यातील मोराबादादा फडणिसांचा वाडा म्हणजे पेशव्यांचा भूतखाना म्हटला तरी चालेल. ग्रामण्यांच्या सबबीवर या वाड्यात शेकडो गरीब ब्राम्हणेतरांना हाणामार झालेली आहे. बळजबरीचे वाटेल ते कतबे येथे लिहून घेतले जात. दैवज्ञ ब्राम्हणांच्या प्रतिनिधींचे तर या वाड्यात खून पडलेले आहेत. अशा या चाण्डाळ कर्माच्या वाड्यात आता हिंदू संघटनेच्या सभा, अस्पृश्यांचे गणेशोत्सव, स्वराज्यवाद्यांचे वादविवाद वगैरे गोष्टी होत असतात. ज्या वाड्याची वास्तूच ब्राम्हणेतरांच्या हालअपेष्टांची, तेथे या गोष्टींच्या चळवळी यशस्वी होतील काय?

याची विस्तृत तपशीलवार हकिकत आमच्या 'ग्रामण्य' ग्रंथात पृ. ३८, ३९ वर दिलेली अवश्य पहावी. हा नऊ कलमी कतबा येणे प्रमाणे :–

(१) वैदिक मंत्रेकरून काहीच कर्म करणार नाही.
(२) वैदिक मंत्र येत असतील त्यांचा उच्चार करणार नाही.
(३) भाताचे पिंड करणार नाही.
(४) देवपूजादिक विहित कर्मे पुराणोक्त मंत्र करूनच करू व ब्राम्हणभोजन आपले घरी करणार नाही.
(५) शालीग्रामपूजा करणार नाही.

(६) ज्या देवास शूद्र जातात त्या देवास जाऊ.

(७) ब्राम्हणांना दंडवत मोठ्याने म्हणत जाऊ व आपले जातीतहि दंडवत म्हणत जाऊ.

(८) वैदिक ब्राम्हण व आचारी व पाणके व शगिर्द ब्राम्हण व ब्राम्हण बायको चाकरीला ठेवणार नाही व आपले घरहि ठेवणार नाही.

(९) आमच्या जातीमध्ये संतोषे पाट लावतील त्यांना आम्ही अडथळा करणार नाही.

चा. का. प्रभूंच्या ग्रामण्याबद्दलचा नऊ कलमांचा हा कतबा आधुनिक चित्पावन–संशोधकांच्या मोठ्या कौतुकाचा एक विषय होऊन बसला आहे. कारण बऱ्याच विद्वानांनी हा बऱ्याच निरनिराळ्या ठिकाणी बऱ्याच वेळा प्रसिद्ध करण्याचे पुण्य संपादन केले आहे. जणु काय हा नऊ कलमांचा कतबा म्हणजे त्यांना "Nine wonders of the world" वाटतो की काय कोण जाणे! वासुदेवशास्त्री खरे यांनी आपल्या ऐतिहासिक लेखसंग्रहाच्या आठव्या खंडात त्याचा जीर्णोद्धार केला आहे. धुळ्याच्या हवेत निर्माण होणाऱ्या 'इतिहास आणि ऐतिहासिक' मासिकानेही पहिल्या वर्षाच्या १२ व्या अंकात त्यांचे श्राद्ध घातले आहे. आणखी कितीतरी ठिकाणी तो छापला गेला आहे, त्यांची नावनिशी कोठवर द्यावी ? आमची या सर्व विद्वानांना एक विनंती आहे. त्यांनी हा ––

परशुरामी ताम्रपट

ब्राँझ धातूच्या जाड पत्र्यावर 'रिलीफ् ठशांत' खोदवून भा. इ. स. मंडळाच्या लोखंडी मंदिरात कायमचा स्थापन करावा, म्हणजे ठिकठिकाणी निरनिराळ्या प्रसंगी नकला छापून त्याच्या अमरत्वाची अशी कागदी काळजी वाहण्याची खटपट कायमची दूर होईल. नारायणराव पेशव्याच्या उरावर जाळलेल्या चां. का. प्रभूच्या ग्रामण्याबद्दलचा हा दस्तेएवज चितापावन होऊन हजारो चित्पावनांच्या घरात अस्सल म्हणून जरी अवतीर्ण झाला तरी त्यात काही मोठीशी आपत्ती चां. का. प्रभुवर येणार नाही. आमच्यासारखे आधुनिक कायस्थ तर आज या कतब्यापेक्षाहि दहा मैल पुढे जातात. वैदिकमंत्रच काय, पण कोणत्याच मंत्राने काहीहि करणार नाही. मंत्र लागलेच तर स्वतः मराठी व इंग्रजी रचून देवाला आवळू. शाळीग्रामच काय पण कोणताहि दगड धोंडा पूजणार नाही. हातात सापडला तर बॅकबे बुजवायला मुंबईच्या डेवलमेंट डिपार्टमेंटला देऊ. भाताचे पिंड करणार नाहीच पण कशाचे मातीचे सुद्धा करण्याची इच्छा नाही. ब्राम्हणाचे देऊळहि आम्हाला नको आणि शूद्राचेहि नको. देवळात देव असतो, ही भिक्षुकी कल्पनाच आम्हाला मान्य नाही. 'संतोषे' पाट लावण्यापेक्षा शक्य तर 'जबरीने' लावण्याची सुद्धा चळवळ सुरू करू. ब्राम्हण भोजणाची व ब्राम्हणी अडत्येगिरीची ब्याद सुटली तर महामारीच गेली असे समजू. ब्राम्हण आचारी पाणक्ये यांना कायमचा झाडू देण्यास मुळीच हरकत नाही; पण ते बिचारे आमच्या आश्रयाच्या अभावी उपाशी मरतील त्याची वाट काय ? हल्ली पर्वतीवर रमणा नसतो! दंडवताची मात्र मोठी पंचाईत आहे. हल्लीच्या गुडमॉर्निंग साहेबजी हल्लींच्या रामगाड्यात दंडवताचा व नमस्काराचाही मुर्दा पडला आहे. मुर्द्याला बरे कोण लेक जगवितो ? आशा आहे की, या मुर्द्याच्या निर्मळ स्वराज्यासाठी वेदनारायण फारसे सुतकी बसणार नाहीत. आमचे आजचे हे विचार असले तरी १८ व्या शतकातला कायस्थांचा हा कतबा म्हणजे त्यांच्या अस्तित्वावरच झुगारलेला आकाशाचा वज्राघात असाच वाटला. का वाटू नये ? मगरूर पेशव्यांनी तो कायस्थांवर झुगारण्यातला हेतु एवढाच की, त्यांना लौकिकी दृष्टीने कमी दर्जाचे

ठरवावे. म्हणजे आज तुमचे आजचे विचार कितीही पुढे गेलेले असले, तरी १८ व्या शतकातल्या पेशव्यांच्या व कायस्थांच्या उच्चनीचतेच्या व ब्राम्हण-शूद्रत्वाच्या कल्पना कशा होत्या, हे या परशुरामी आणि घाशीरामी फतव्यावरून खास समजून येईल, तरी सुद्धा (बाजीरावाने मस्तानीला अर्धांगी केली व समशेर बहाद्दराच्या मुंजीचा प्रयत्न केला) एवढ्यावरून हिंदुमुसलमान-ऐक्याचे श्रेय बाजीरावाच्या पदराला बांधणारे, किंवा स्वत:च्या ब्राम्हणपणाची थप्पी कायम साधण्यासाठी चित्पावनेतर ब्राम्हणांच्या मुलींशी जबरीचे विवाह ठोकणाऱ्या नानासाहेबाला हिंदुसंघटनाचे आद्योत्पादक बनविणारे ज्ञानकोशकार डॉक्टर केतकर नारायणराव पेशव्याच्या प्रेतावर प्रगमनशीलतेची शालजोडी पांघरण्यास कमी करणार नाहीत. हा प्रकार घरात खडखडाट असणाऱ्या बुभुक्षिताने महाशिवरात्रीचा उपास केल्याची पुण्याई लाटण्यासारखाच आहे.

मंडळाच्या (चैत्र-भाद्रपद शके १८३४) च्या अहवालात कै. पां. न. पटवर्धन यांनी 'प्रभूकरणी दोन निवडपत्रे' देऊन, नारायणराव पेशव्याच्या ९ कलमी कतब्याचा उताराहि त्यात दिला आहे. पटवर्धन म्हणतात की, 'सदरहू पत्राचे अस्सल वाई क्षेत्रातील ब्राम्हणाजवळ आहे.' (अस्सल कोणते आणि नक्कल कोणते), हे ठरविण्याचा अधिकार आजकाल चित्पावन संशोधकांनी आपणाकडे 'राखून ठेविला' आहेच. तथापि बखरी पाहिल्या तर, नाना फडणीस यांस मुद्दाम तातडीने सदर्हू यादी दप्तरातून काढून द्या, त्याशिवाय नारायणरायाचे प्रेत कायस्थ मंडळी उचलून देत नाहीत, असा दादासाहेबांचा निरोप पोचताच. ''तेव्हा नानांनी रूमाल आणून काढून दिली. ती याद सखाराम हरीस दिली. यांनी विनंती केली, की आपल्या हाते फाडून द्यावी. तेव्हा दादासाहेबांनी श्रीकार फाडून दिली. ती व्यंकटराव काशीच्या हाती सखाराम हरीने दिली. व्यंकटराव काशीने ती याद फाडून पूरजे करून शवावर टाकले. नंतर शव उचलून पुढी विधी झाला.'' ही बखरीची साक्ष आहे, तेव्हा वाईच्या ब्राम्हणाजवळ अस्सल आली कोठून? बरे, अस्सल नष्ट झाली म्हणजे नकल राहतच नाही, असे थोडे आहे! परंतु 'नकल हीच असल' असा हट्ट धरणाऱ्या आणि ज्या प्रकरणाबाबत ती नकल असते, त्या प्रकरणाचा कायमचा निकाल लागला असताहि, ती पुन्हा जशीच्या तशी-जणू काय, ती आता अगदी नवीनच उपलब्ध झाली अशा दिमाखाने प्रसिद्ध करणे, म्हणजे संशोधनाच्या शहाणपणाचा कळसच झाला म्हणावयाचा! उद्या सरकारी दरबारी चालणाऱ्या खटल्यातील पुराव्यांच्या कागदपत्रांबद्दल जर हिच पद्धत सुरू केली, तर या असल्या खटल्यांच्या निकालांच्या आवृत्यांवर आवृत्या देण्यासाठी सरकारला दरएक गावाला दहा दहा कोटे निर्माण करावी लागतील. परंतु इतका पोच आमच्या पटवर्धनाचा राहिल कसा! त्यांनी यमाजी शिवदेवाच्या वेळच्या चा. का. प्रभूंवरील ग्रामण्याच्या आरोपाचे एक पत्र असेच छापले आहे. त्याचाही योग्य तो निकाल लागलेला आहेच. नानासाहेब पेशवे यांनी शाहूमहाराजाकडून आज्ञापत्र आणवून ग्रामण्याचे मुख्य चळवळी प्रतिनिधी आणि त्यांचे कारस्थानी मुतालिक यमाजी शिवदेव या दोघांनाहि अखेर तुरूंगात रवाना केल्याचा मनोरंजक इतिहास म. स. उत्कर्ष पृ. १५५-१५६ वर ज. रानडे यांनी दिलाच आहे. अर्थात असली 'आरोप पत्रे' वारंवार 'नवीन पुरावा' म्हणून प्रसिद्ध करणे, हे मत्सरी व कुत्सित चित्पावनांना फार चांगले साधते.

'शिवराज-प्रशस्ति' व 'कायस्थ धर्मदीप' या फाटक्या तुटक्या चोपड्यांचे संशोधन करण्याच्या सबबीवर राजवाड्यांनी कायस्थांविषयी इतक्या अनेक अवांतर गोष्टींची नालस्ती केली आहे की नालस्ती करावयाला गोष्टच

उरली नाही म्हणून अखेरीस कायस्थांना त्यांच्या आईवरुन एक सणसणीत शिवी हासडण्याचेच त्यांनी बाकी ठेवले आहे. त्याशिवाय बाकी सर्व संस्कारांची त्यांनी वाटलेली मुबलक खैरात स्थितप्रज्ञाप्रमाणे निमूट सहन करणाऱ्या सर्व गलधट कायस्थाग्रणींनी राजवाड्यांचे मन:पूर्वक आभार मानले पाहिजेत. कायस्थ धर्मदीपातल्या तेलवातीची चिकित्सा करण्यासाठी राजवाड्यांनी केवळ मुळाशीच हात घातला असे नव्हे, कायस्थांच्या टाळक्यांवरही तो सफाई फिरविला आहे. ज्यांना कायस्थ प्रभूंचे पागोटेहि सहन होत नाही.

राजवाड्यांनी पृ. ४८ वर आपल्या जातिबांधावांची व्याजस्तुती करण्याच्या भरात असे एक विधान ठेकून दिले आहे की **'दंडवताच्या ऐवजी नमस्कार घेण्याकरिता कायस्थांनी रण माजविले आणि ब्राम्हणी पागोटे मस्तकावर चढविण्याकरिता कायस्थ दोनशे वर्षे हैराण झाले.'** हा अद्वितीय शोध त्यांना कोणाच्या गळठ्यात सापडला असेल तो असो, परंतु प्रचारात कायस्थांनी कधी 'दंडवत' शब्द नमनविधिला वापरल्याचे इतिहासात सापडत नाही. राजवाड्यांना या विधीवाक्याचा ताम्रपट उपलब्ध झाला असेल तर तो त्यांनी अवश्य प्रसिद्ध करावा, म्हणजे सध्या 'साहेबजी, हॅलो, आयसे मिस्टर, गुडमॉर्निंग' करण्यात फुशारकी मारणाऱ्या सुधारक कायस्थांच्या आधुनिक नमनप्रघातात दंडवताची फोडणी घालण्याला कोणालाही आडवा येणार नाही. आता पागोट्याबद्दलही असेच आहे. ब्राम्हणे डोकीवर शिपतरे चढवू लागली आणि कित्येक कायस्थ तर आता बोडके फिरण्यातच शेखी मिरवू लागले आहेत. अर्वाचीन इतिहासाची प्रमेये सोडविणे राजवाड्यांच्या हाताचा मळ जरी असला, तरी तसे करणे आम्हाला अप्रयोजक वाटते. एखाद्या आधुनिक चित्पावनाने किंवा कायस्थाने मराठणीशी विवाह केला, म्हणजे त्याचे पूर्वजहि तसेच होते, हे विधान करणे जितके बाष्फळपणाचे होईल, तितकीच सध्याची कायस्थे फेटे किंवा टोप्या घालतात किंवा बोडके फिरतात म्हणून त्यांच्या वाडवडिलांच्या पागोट्यावर हल्ला करणे हे ही चावटपणाचेच ठरेल. ब्राम्हण मंडळी पागोटी कधीपासून घालू लागली याचा इतिहास शोधायला अगदीच काही अंधाऱ्या युगात जावयाला नको, श्रीवर्धनाच्या कायस्थ प्रभु (केळशीकर प्रधान)कुळकर्ण्याच्या घरी *कारकुनी करणारे बाळाजी विश्वनाथ जेव्हा कोकणातून घाटावर आले, त्यावेळी ते ब्राम्हणी पागोटे घालून आल्या वेळचा त्यांचा एकदा फोटो ठाणे येथील कोपिनेश्वराच्या पडक्या भिंताडांतून बाहेर पडलेला असल्यास नकळे!

*बाळाजी विश्नाथ हे श्रीवर्धन कुळकर्णी असा सरसकट उल्लेख आजपर्यंतचे इतिहासकार करीत आलेले आहेत. पण त्यांना ही कुळकगिरीची सनद कोणी दिली किंवा ते खरोखरच कुळकर्णी होते का नव्हते, याबद्दल मात्र कोणी संशोधन केल्याचे दिसत येत नाही सध्याचे तेथील केळशीकर प्रधान कायस्थप्रभू यांच्या जवळ श्रीवर्धनच्या कुलकर्डपणाच्या सदना शिवाजीपूर्वीच्याहि आहेत. मग हे बाळाजीपंत कुळकर्णी कधी झाले? सदर्हू प्रधानांचे हे कारकून असल्याचा दाखला मात्र त्यांच्या दफ्तरी आहे. बाकी सध्कादेखील वकीलाचा कारकून स्वत:ला वकिलच समजतो आणि लोकही तसेच मानतात. त्यातलाच हा कलकर्णीपणाचा मान बाळाजीने स्वत: घेतला असे दिसते.

चा.का. प्रभूच्या पागोट्याचे मूळ मात्र फार खोलवर गेले आहे. राजवाडे संशोधकांनी किंचीत श्रम घेतल्यास तेहि त्यांच्या सहज हाती येईल. प्रख्यात ज्योतिर्विंद-मुकुटमणी कै. जीवनराव चिटणीस म्हणतात, "प्राचीन काळचे चा. का. प्रभू हे नाग देशातील राहणारे होते. नागांचे वर्ण श्रावणात सुरू होते. 'वर्ष' हा शब्द पर्जन्यदर्शक आहे. नागदेशात पाच ऋतु होते. म्हणून पंचमी तिथी हा वर्षारंभ मानून नागाची पूजा पंचमीस करतात. नागपंचमी आणि नागपूजन यांचे महत्व चा.का. प्रभु ज्ञातीत असूनहि बरेच आहे. चा.का. प्रभु हे नागदेशातील असल्यामुळे त्यांचे

शिरस्त्रान अथवा पागोटे हे नागचिन्ह आहे. पागोट्याचा घेर नागाचे क्षेत्र किंवा वेटाळे होय. कोकी ही त्याची फडा. नागाची फडा रुंद झाली म्हणजे त्यावर दहाचा आकडा झळक लागतो; त्याप्रमाणे कोकीच्या मधोमध एक जरीचा पदर आलेला असतो. दुसरा जरीचा पदर हे शेपूट. पागोट्यावरच्या पिळांचे आणि नागांच्या वेटाळ्यांचे साम्य आहे. चांद्रवंशीय कायस्थ

पागोटे ब्राम्हण घालू लागले

म्हणून पेशवाईच्या अंमदानीत त्याला ब्राम्हणी पागोटे ही संज्ञा मुद्दाम देण्यात आली. "त्यापूर्वी ब्राम्हणांच्या डोक्यांवर असल्याचा इतिहास कोठे सापडत नाही. भवभूति कालीदासापासून तो चालू रामराज्यवियोग नाटकांपर्यंत जरी पाहिले तरी त्यातही रंगभूमीवर येणारा ब्राम्हण पागोटे घालून येत नाही. वसई प्रांतातील दूधवाले आणि भाजीवाले जी तांबड्या बनातीची कानटोपी घालतात तेच ब्राम्हणाचे शिरस्त्राण आहे. नेहमी व्यवहारात पगडी घालणारे कै. वामनराव जोशी पुनर्विवाहादी मंगल कार्यात पुरोहिताचे काम करण्याच्या वेळी पगडी बाजूला ठेवून बनातीची तांबडी टोपी धारण करीत असत, हे आम्ही स्वत: पाहिले आहे. अजूनपर्यंतही ब्राम्हणवृत्ती चालविणारे ब्राम्हण पागोटे घालून वृत्ती चालविण्यास बसत नाहीत. आताचे ब्राम्हण म्हणविणारे लोक पागोटी घालोत, फेटे घालोत, टोप्या घालोत, नाहीतर शिपतरे घालोत, या प्रश्नाकडे लक्ष देण्याचे कारण नाही. वाटेल त्याने वाटेल तो ड्रेस करावा. त्याबद्दल कोणी कोणाची स्तुतीही करीत नाही आणि निंदाही करीत नाही. पण इतिहास पाहिला तर ब्राम्हणांना पागोट्याची मालकी सिद्ध करताना नवीन विश्वमित्री ऐतिहासिक कागदपत्रे शेकोटीच्या धुरावर बसविल्याशिवाय मात्र गत्यंतर दिसत नाही.

कायस्थ प्रभु समाजाचा २० व्या शतकात उद्धार करण्यासाठी राजवाड्यांनी मंडळामार्फत जे परशुरामास्त्र सोडले, त्याचा अखेरचा निर्णयी तडाखा ते असा देतात :––

"आतापर्यंत कायस्थांच्या मागण्यांना विरोध करण्यात, ब्राम्हणांना अशी भिती वाटत असे की, कायस्थांची एकेक मागणी पुरविता पुरविता, त्या मागणीची सीमा ब्राम्हणपणाचा हक्क मागण्यापर्यंत जाईल. ती सीमा गाठण्याचा काल कधीच येऊ नये, एतदर्थ कायस्थांच्या पहिल्या अल्पस्वरूप मागण्यांनाही त्यांनी प्रतिरोध केला. त्या प्रतिरोधांत ब्राम्हण क्षत्रियांच्या राज्याचा विध्वंस झाला आणि दंडधारी राज्यसत्तेच्या पाठिंब्याने जे धर्मशासन शक्य व्हावयाचे ते धर्मशासकही हातचे निघून गेले. आता अशी विचित्र स्थिती ओढवली की, कायस्थांच्या ह्या हक्काच्या मागण्या पुरवावयाच्या त्या कोणत्या संस्थेने?" पृ. ४७/४८ केवढा भयंकर प्रसंग हा! स्वराज्याच्या वळवळी, हिंदुसंघटनाच्या चळवळी, अस्पृश्योद्धाराच्या चळवळी, वगैरे शेकडो चळवळी करणाऱ्यांचे या भयंकर प्रसंगाकडे आजपर्यंत कसे लक्ष गेले नाही? एवढे मोठे टिळक लोकमान्य झाले! त्यांची बुद्धी म्हणे शतपैलू. वाटेल त्या विषयात त्यांचा प्रभाव. नाना फडणीस उडत्या पाखरांची पिसे मोजीत असे! पण टिळकांची दृष्टीगोचरता इतकी सर्वगामी की ते म्हणे नुसत्या पाखरांची पिसेसुद्धा बिनचूक सांगत! पण त्यांना सुद्धा कायस्थ प्रभूच्या अस्तित्वामुळे हिंदुस्थानावर, हिंदुसमाजावर, हिंदुधर्मावर, नव्हे हिंदुत्वावर ओढवलेल्या या भयंकर प्रसंगाचा वास सुद्धा घेऊ नये? कशाला असल्या माणसाचे पुतळे उभारता? दर मंगळवारी इंग्रजांच्या कुटील नीतीची सालपाटे ४५ वर्षे खर्ची घालणाऱ्या केसरीला अगदी आपल्या

पाठीजवळचे स्वराज्य व स्वधर्मविध्वंसक म्हणून कायस्थ प्रभू दिसू नयेत? केसरी आंधळा व मूर्ख बनला तर बनला; बोलून चालून तो पण हिन्दूच. पण केवळ गुप्तपोलिसांच्या जिवावर आपले राज्यशकट बिनधोक हाकणाऱ्या आणि पंढरपूरच्या चंद्रभागेच्या पाण्याच्या वासावर नासिकच्या गोंदेतले गुप्त कट हुडकून काढणाऱ्या इंग्रज राज्यकर्त्यांनाही या विश्वासघातकी व साम्राज्यविध्वंसक कायस्थप्रभूंचा कायम बंदोबस्त करण्याची बुद्धी होऊ नये, हा काय आंधळ्या कोशिंबिरीचा खेळ आहे?

कायस्थांच्या बदनामीने ब्राम्हणांच्या श्रेष्ठपणाला रंग चढविण्यात राजवाडे आपल्या जातीला आकाशापेक्षाहि उंच धरीत आहेत. कायस्थ प्रभूंवर ब्राम्हण्यप्राप्तीचा आरोप करणाऱ्या या शहाण्या समाजशास्त्र्याचा कान पकडून आम्ही सांगतो की वेळी कायस्थ प्रभु स्वर्गाऐवजी नरकाला पसंत करतील, पण ब्राम्हणांच्या ब्राम्हण्यात असे काय मोठे दिव्य तेज आहे की पूर्वीच्या किंवा आताच्या कायस्थांनी त्याच्या प्राप्तीसाठी जीव टाकावा? असाध्य व अनिर्वाय रक्तपितीप्रमाणे ब्राम्हणांच्या नशिबी आलेले ब्राम्हण्य खुशाल त्यांना पुढील हजार जन्म लखलाभ असो! हिंदुस्थानातल्या एकही ब्राम्हणेतर हिंदु या रक्तपितीवर आजपर्यंत प्यार झाला नाही, आज होत नाही, पुढे होणार नाही. कै. रामशास्त्री भागवत आपल्या 'मराठ्यांचे चार उद्गार' या प्रसिद्ध ग्रंथात म्हणतात (पृ. ११०-१११) "हल्लीच्या काळी-म्हणजे जो उठला तो ब्राम्हण होऊ पाहतो, अशा काळीही-परबु (प्रभू) लोकांचा मगज न फाटता स्थिर राहिला आहे, हे विशेष अभिनंदनीय आहे..... जर प्ररबू (प्रभू) मध्ये कालज्ञता नसती, तर सगळे महाराष्ट्रमंडळ हिशोबाच्या संबंधाने ब्राम्हणमय होऊन जाते. पण परबु (प्रभु) लोक मूळचे लेखक असून कालज्ञ पडले, त्यामुळे ब्राम्हणांचा पगडा महाराष्ट्र देशात सर्वच ठिकाणी पडला नाही." आम्ही राजवाड्यांना व त्यांच्या घमेंडखोर मताच्या ब्राम्हणांना प्रतिज्ञानापूर्वक सांगतो की कोणत्याही काळचा कायस्थ प्रभू वाटेल ती शिवी वेळी सहन करून शिवराळाला क्षमा करील, पण त्याला कोणी 'ब्राम्हण' उपाधी चिटकवू म्हणेल तर तो त्याच्या नरडीचा घोट होईल. 'कायस्थ प्रभूंच्या अल्पस्वल्प मागण्यांना ब्राम्हणांनी विरोध केला म्हणून ब्राम्हण क्षत्रियांच्या राज्याचा विध्वंस झाला' काय? आनित्यामुळेच हिंदूच्या धर्मशासन संस्थांची होळी झाली अं? मोठी आश्चार्याची गोष्ट आहे! मूठभर कायस्थप्रभूंनी एवढा विध्वंस करावा, ब्राम्हण क्षत्रियांची राज्ये धुळीस मिळवावी, धर्मसत्तेला जिवंत गाडावी, आणि वीस कोटी हिंदूंनी, विशेषतः शापादपि शरादपि ब्राम्हणांनी त्यांच्यापुढे नामोहरम व्हावे, हा प्रकार काय दर्शवितो? एक राजवाड्यांचे हे विधान पुणेरी भांबट्याची गप्प तरी असले पाहिजे किंवा कायस्थेतर ब्राम्हण क्षत्रिय हे सारे नामर्द षंढ तरी असले पाहिजेत, याशिवाय तिसरे विधानच निघत नाही. कायस्थांच्या बदनामीवर ब्राम्हणांचे फाजील स्तोम उभारताना आपण सर्व ब्राम्हणांना बेवकूब हिजडे बनवीत आहोत याची राजवाड्यांना शुद्धच राहिली नाही. बहुसंख्य ब्राम्हणांना नामर्द व नेभळट बनविणाऱ्या ब्राम्हण्यासाठी कोण बेअक्कल पाथेफिरू जीव टाकीत असतील ते खुशाल टाकोत! धर्मशासनाचा पाठिंबा गेल्यामुळे उद्या सर्व ब्राम्हण व त्यांचे ब्राम्हण्य मोडक्या बाजारात लिलावास निघाले तरी एकही अस्सल बीजाचा कायस्थ त्याकडे ढुंकून पाहणार नाही. हिंदुसमाजस्थैर्याबद्दल मोठा डुढाचार्याचा आव आणून हिंदुजनांनी व विशेषतः ब्राम्हणांनी या कायस्थांचा बिमोड करण्यासाठी चळवळ प्रथम हातात घ्यावी, हे ठासून सुचविण्यासाठी राजवाडे आपल्या दिपाची आरती करताना म्हणतातः—

"कायस्थांची जातिधर्म्मोन्नती करण्याच्या कामात तडजोड न झाल्यामुळे स्वराज्यास आपण मुकलो. आता एकवर्ण्याच्या वावटळीत समंजसपणे वाट न काढली, तर आपण हिंदुसमाजालाही गमावून बसू."

कोणत्याहि समाजाला किंवा व्यक्तीला नामोहरम करण्याचे मार्ग दोन. एक, त्याचा लौकिक दर्जा हिन ठरविणे, सर्वच बाबतीत बहुसंख्य ब्राम्हणांना चारीमुंड्या चीत करणाऱ्या अल्पसंख्य राजकारणी कायस्थ प्रभूंचा शारिरीक विध्वंस करणे ही गोष्ट ब्राम्हणांना केव्हाहि शक्य झाली नाही. उरला मार्ग लौकिक बदनामीचा, तो चोळण्यात मात्र त्यांनी मुळीच कसर केली नाही. ग्रामण्याचे हेतू हेच. क्षत्रिय मराठ्यांना शूद्र ठरविले आणि कायस्थ प्रभूंना 'शूद्राधम' बनविले, की पेशव्यांचे व चित्पावनांचे राजकीय व सामाजिक महत्व थरारलेच; या एकाच हेतूंनी छत्रपती व कायस्थ प्रभू यांचा पेशव्यांनी छळ केला. राजवाड्यांच्या प्रस्तुत उपक्रमाचाही मूळ उद्देश तोच. स्वराज्याचे व स्वधर्माचे तळपट कायस्थ प्रभूंमुळेच उडाले, हे लोक मोठे विश्वासघातकी व साम्राज्यद्रोही आहेत, यांची बीजोत्पत्तिः क्षुद्र व संशियत आहे आणि या पुढे ब्राम्हणादि कायस्थेतर हिंदु समंजसपणे या कायस्थांना 'कायमचा चाट' व 'पक्का काट' न देतील तर हा हा म्हणता अखिल हिंदु समाजाचेच तळपट उडण्याचा भयंकर प्रसंग अगदी माथ्यावर येऊन भिडला आहे, ही राजवाडी मल्लीनाथी शेकडो विवेकी चित्पावन बंधू व चित्पावनेतर अखिल हिंदूंना तर मान्य होणार नाहीच नाही; मग असले भयंकर आरोप निमूटपणे सहन करणारे कायस्थ प्रभू आज खरोखरच अक्करमाशे व हिजडे बनले आहेत, असे कोणी म्हटल्यास त्यात वावगे ते काय? वर्तमान हिंदू संघटनाच्या व स्वराज्यप्राप्तीच्या चळवळीच्या काळी कायस्थ प्रभूसमाजावर विश्वासघाताचा व जाहीर आरोप करण्यास भारत इतिहास संशोधन मंडळाने पुढाकार घ्यावा आणि या विषयी कायस्थांत भयंकर खळबळ उडाली असताही केसरी सांप्रदाईक पत्रकारांनी मूग गिळून बसावे, यावरून या सर्व स्वराज्य-पुराणिकांची या कायस्थ-बदनामीला पूर्ण संमति आहे, असाच निष्कर्ष निघतो. चित्पावनांच्या स्वराज्याच्या चळवळी म्हणजे

ब्राम्हणभोजणातल्या खरकाट्या पत्रावळी

असे आम्ही जे नेहमी पाहतो त्याचा हा प्रत्यक्ष पुरावा ब्राम्हणेतरांनी पाहून घ्यावा कायस्थ प्रभू सार्वजनिक कार्यात भागच घेत नाही म्हणून कधीमधी कुरबूर करणाऱ्या चित्पावन स्वराज्यवाद्यांनी वास्तविक असा विचार करावयास पाहिजे की एकजात कायस्थांना तुम्ही विश्वासघातकी व स्वराज्यबुडवे ठरविल्यानंतर तुमच्याशी त्यांनी कोणत्या मुद्यावर सहकारिता करावी? केवळ वैयक्तिक धडाधडीने राजकारणात, समाजकारणात किंवा जनसेवेच्या इतर रंगणांत यथामति कार्य करणाऱ्या कायस्थ प्रभूबद्दल तरी या देवजी धसाड्यांनी आजपर्यंत काय पूरस्काय केला आहे व कितीशी सहानभूति दाखविली आहे? कायस्थ मरोत, इतर जनसेवक ब्राम्हणेतरांबद्दल तरी या चाणक्यांना कोठे प्रेम वाटते? ब्राम्हणेतर बहुजनसमाजा (masses) बद्दल परिश्रम करणारे कै. शाहू छत्रपती ज्यांना **'स्वराज्यद्रोही छत्रपती'** वाटावे त्यांनी कायस्थ प्रभूंवर वाटेल ते घाणेरडे आरोप केल्यास नवल नाही. प्रस्तुत

वादासंबंधाने प्रोफेसर जदुनाथ सरकार यांनी 'मॉडर्न रिव्यू' मासिकात मंडळाची नुकतीच झाडाझडती घेतली. त्याला उत्तर देताना श्री. दत्तो वामन पोतदार यांनी टणत्काराच्या दणक्याला उद्देशून म्हटले आहे की, ठाकरे यांनी शिवराळ (abusive) वाङ्मयाची दांडगी चळवळ सुरू केली आहे." श्री. पोतदार हे बी. ए. असले तरी भाषाविषयांत किंवा इतिहास संशोधनात मीच काय तो मोठा शहाणा अशी त्यांची वृथा घमेंड मारू नये. ॲबज्यूजिव (शिवराळ) भाषा कोणती व कोणती सभ्य हे ठरविणारे विद्वान हिंदुस्थानात पुष्कळ आहेत. ठाकऱ्यांच्या टणत्काराला 'ॲब्यूजिव' वाटावा, पण राजवाड्यांचा उपव्याड स्वत:च्या नावाने प्रसिद्ध करताना 'डिफेमेटरी' स्कॅन्डलस किंवा मिश्चिवस वाटू नये, हे पोतदारांचे भाषाशात्रप्राविण्य, विधानकौशल्य, काऱ्हाड्या मनात पडलेली चित्पावनी फोडणी ? सभ्यतेच्या गाळीव अर्कांनो, इतिहास संशोधनाच्या ढोंगाने कायस्थांच्या बीज क्षेत्रशुद्धीची नालस्ती करता, धडधडीत खोट्या व खोडसाळ पुराव्यावर त्यांना विश्वासघातकी म्हणता आणि मराठी स्वराज्य कायस्थ प्रभूंनीच बुडविले म्हणून ठासून जाहीर करता, ही तुमची संशोधकी कारस्थाने 'ॲब्युजिव' शिवराळ की ठाकऱ्यांनी प्रत्युत्तरादाखल हाणलेली जोडेपैजार शिवराळ ?

अरे तर कारे

म्हणणे केव्हाही सरळच असते. परंतु अरे म्हणनारानेच जर आपल्या जिभेला इतकी सैल सोडली नाही, तर दुसऱ्यालाही कारे म्हणण्याची पाळी येत नाही. इतिहास संशोधनाच्या नावाखाली जुनी जातीविशिष्ट मत्सरांची पुनरावृत्ती केल्याने स्वजातीचा इतिहास अधिक उज्वल होईल, किंवा इतर जातीतील ऐतिहासिक नरनारींच्या चारित्र्यांवर आणि चारियांवर काजळ फासल्याने आपल्या विशिष्ट जातीच्या ऐतिहासिक पुरूषांची चरित्रे व चारित्र्य अधिक उठावदार होतील, अशी अपेक्षा करणे, समंजसपणाचे तर होणार नाहीच, पण त्या उलट त्या कृत्याने संशोधकांच्या संशोधन-तप:श्चर्यवर काजळ फासलं जाण्याचा संभव फार, हाच प्रसंग राजवाडे यांनी भा. इ. सं. मं. वर आणला आहे.

अठराव्या आणि एकविसाव्या शतकातील चित्पावन समाजाचा धार्मिक, सामाजिक आणि राजकीय वर्तनाचा जो इतिहास प्रसिद्ध आहे. ज्यावरून चालू मन्वंतरांतसुद्धा जी कित्येक बिनतोड प्रमेये ठरविण्यात आलेली आहेत, आणि तद्विषयक सरकारी दप्तरातून जो कालच्या रौलकमिटीच्या रिपोर्टापर्यंत एकजात एकच स्वरात नमूद केली आहेत, ती सर्व चित्पावन समाजातील प्रत्येक व्यक्तीस एकसारखी लागू करणे, केव्हाही न्याय होणार नाही. संस्कृतीच्या बाबतीत चित्पावन समाजाने गेल्या दीडशे वर्षात जी भरारी मारली आहे, तीमुळे त्यांच्यात सुद्धा विद्वान, विचारक्षम, तत्वज्ञ आणि समभावना राखणारे महानुभाव बरेच दृष्टीस पडतात. परंतु एकंदर समाजाच्या व्याप्तीच्या मानाने असल्या महात्म्यांची संख्या अत्यंत अल्पतम (मायक्रॉस्कोपिक मायनॉरिटी) आहे. म्हणूनच ज्याप्रमाणे एका दुर्योदन व्यक्तीमुळे कौरवपांडवांच्या अठरा अक्षौहिणी सैन्याचा निष्कारण फडशा उडाला, त्याचप्रमाणे अल्पसंख्यांक परंतु बेजबाबदार चित्पावन व्यक्तींच्या कृष्णकृत्यामुळे संबंध समाजालाच काळोखी लागण्याचे प्रसंग वरचेवर यावेत. ही

गोष्ट विशेष चिंतनीय आहे. देशबांधव या नात्याने आम्हाला चित्पावन समाजाच्या संस्कृत्यांबद्दल आनंद वाटणे आणि दुस्लृत्यांबद्दल खेद होणे ही अगदी सहाजिकच आहे; परंतु त्यांची प्रवृत्ती त्यांच्या ऐतिहासिक कारस्थानी परंपरेकडे जेव्हा आताप्रमाणेच कधी कधी वळून मागे पाहते, तेव्हा त्या त्या बेजबाबदार व्यक्तीला ताळ्यावर आणण्याचा प्रयत्न करणे, हे प्रत्येकाचे कर्तव्यकर्म आहे. ते आम्ही प्रमाणिकपणाने बजावीत असता कोणास एकदा जणादुणा शब्द निरूपणाच्या आवेशात आमच्या लेखणीतून पडला असल्यास तो दोष आमचा नसून वाग्युद्धाचा आहे. हे ही सांगितले असे नाही. ***स्वत:च्या व स्वजातियांच्या दृष्कृत्यांचा ब्राम्हणांना कधीच किळस येत नाही, त्यांची ब्रह्मवांत्युत्पन्नत्वाची घमेंड अजून पुरी जिरलेली नाही. स्वत:चे दोष दुसऱ्यांच्या माथी थापण्याची त्यांची खुमखुम अजून बंद पडलेली नाही.** महाराष्ट्रीय ब्राम्हणेतर जातीत कायस्थ प्रभू ही एकटीच 'ऑर्टिक्युलेट' (चौकशी, बोलकी, असे म्हणताच कारे चा जबाब देणारी) 'कम्युनिटी' आहे. कै. शाहू छत्रपतींच्या 'लोकशाही चळवळीत' मुळे ब्राम्हणेतर नावाखाली मराठ्यांत माणुसकीच्या हक्काची जाणीव होऊन त्याला अलीकडे वाचा फुटली आहे. तरी आजपर्यंत अखिल ब्राम्हणेतर जातींच्या 'आर्टिक्युलेट' पणांचे प्रतिनिधीत्व कायस्थ प्रभूंनीच इमानाने बजावलेले आहे. असल्या कायस्थाविषयी मराठ्यांचे व इतर ब्राम्हणेतरांचे मन बिथरून त्यात वैमन्यस्य पाडल्याशिवाय, चित्पावनादि 'राष्ट्रीय' ब्राम्हणांना त्यांच्यावर कुरघोडी चढविताच येणे शक्य नाही, हाच ब्रह्म ह्या म्हणांच्या सर्व चळवळीचा गुप्त हेतू आहे. कै. शाहू छत्रपती एकदा प्रस्तुत लेखकाला म्हणाले, "ऑ. गोखले मोठे पेट्रियट खरे. पण मला ते एकदा पुण्याच्या स्टेशनवर भेटले असताना मी माझ्या चळवळीची दिशा त्यांना सांगितली. बहुजन समाज जागृतीचे तत्व अक्षरश: मान्य करुन ते मला किंचीत ठासून म्हणाले की, हा प्रयत्न करताना ब्राम्हणांसारख्या जागृत समाजाला डिचवण्याचा प्रयत्न करू नका. Don't try tease the articulate community like the Brahmins. सारांश, ठाकरे, टिळक झाले काय किंवा गोखले झाले काय, सर्वांच्या पेट्रिऑटिझममध्ये ब्राम्हणी वर्चस्वाचा एक रिझर्व कंपार्टमेंट आहे. त्याला कोणी हात लावू नका म्हणतात. ब्राम्हणांनी वर्चस्वाचा टेंभा मिरविण्याचे सोडल्याशिवाय किंवा ब्राम्हणेतरांनीच ब्राम्हणांना दूर झुगारुन दिल्याशिवाय ब्राम्हणेतरांना आत्मोद्धाराचा मार्ग कसा चोखळता येईल, हे मला समजत नाही. कितीही केले तरी ब्राम्हण अखेर आपल्या जातीवरच जातो, याचे मी प्रत्यक्ष अनुभवाचे लाख दाखले देईन. मग ठाकरे साहेब तुमचे मत काहीही असो. "सद्विवेक बुद्धीला न ठकविता प्रत्यक्ष अनुभवच सांगायचा तर गेल्या १०-१५ वर्षातील आमच्या जनसंपर्काचा परिणाम तर कै. शाहू छत्रपतींचे उद्गार खरे आहेत, यात संशय नाही, यात संशय नाही, सामान्य नियमाला अपवाद असतात, हे तत्व पूर्ण ध्यानात ठेवून, असे म्हणावयास हरकत नाही की, **ब्राम्हण– मग तो चित्पावन असो, यजुर्वेदी असो, किंवा कोणीही असो, त्याच्या आपमतलबाला किंचीतही धक्का लागण्याची वेळ आली की, तो सर्व देशबंधुपणाचे नाते विसरून ब्राम्हणातरांवर सापाप्रमाणे उलटण्यास कमी करणार नाही. सावकारीत मारवाडी पत्करला पण ब्राम्हण सावकार पत्करत नाही. व्यापाऱ्यात गुजराती, भाट्ये, मेमन, मुसलमान, पार्शी व्यापाऱ्यांशी सरळ केलेली चढाओढ त्याच्या अभिनंदनास पात्र होते. पण ब्राम्हण व्यापारी भेटला की तो वेळी आपले नाक कापून दुसऱ्या ब्राम्हणेतर व्यापाऱ्याला अपशकून करायला किंवा शक्य तर त्या खाली पडायला मुळीच कसर करणार नाही.** वाङ्मय क्षेत्रातही ब्राम्हणी दृष्टी बुद्धीचे परिणाम प्रत्येकी अनुभवास येत असतात. तात्पर्य अलीकडे सार्वजनिकपणाच्या, देशबंधुत्याच्या किंवा स्वराज्याच्या ब्राम्हणी पुराणांना केवढाही ऊत आलेला

दिसला, तरी अखिल ब्राम्हणेतर जनतेवर आपली निरंतरची कुरघोडी कायम ठेवण्याचा ब्राम्हणांचा गुप्त हेतू त्यांच्या काळजापासून कधीच निराळा होत नाही, अर्थात स्वराज्याच्या मार्गात कायस्थ प्रभूंच्या जातीधर्मोन्नतीच्या विरोधाची किंवा त्यांच्या वेदोक्त पुराणेत्काची धोंड आडवी पडलेली नसून, ब्राम्हणांच्या शिरजोरपणाचा व विलक्षण कारस्थानी मनोवृत्तीची धोंड प्रत्यही अडथळे उत्पन्न करीत आहे. आजचे राजकारण क्षुद्र भिक्षुकी आहे. आचारी पाणक्यांना देशभक्त आणि माथेफिरू पिसाटांना महर्षि किंवा सेनापती बनविणाऱ्या या राजकारणाऱ्या धांगडधिंग्यात महात्मा गांधीजींसारखा लोकोत्तर संन्याशीही वैतागून गेला, मग इतरांची काय स्थिती? राजवाड्यांचा उपद्व्याप वरवर पाहणाराला वैयक्तिक दिसेल, एका कायस्थ जातीपुरता संकुचित वाटेल, किंवा त्यांचे महत्व दिवाणखाणी गप्पांपुरते अगर वर्तमानपत्री नियमित भासेल, परंतु हे एक अती व्यापक डावपेचांचे सामुदायिक पाठबळांचे भयंकर भिक्षुकी कारस्थान आहे. एवढेच ब्राम्हणेतर जनतेला जर नीट पटेल तर ब्राम्हणांच्या नानाविध डोंग धतुऱ्यांना बळी पडणाऱ्यांची संख्या पुष्कळच कमी होईलच, अशी आशा आहे.

युद्ध-मग ते समरांगणांतील असो किंवा वाग्युद्ध असो- ते वाईटच. ते सुरू असताना प्रतिपक्षियांवर सोडलेले बाण प्रथम जरी युद्धाच्या आवेशात बेगुमानपणे आणि कठोर अंत:करणाने सोडलेले असतात. तरी युद्धाची किंवा चकमकीची परिसमाप्ती होऊन सैन्य आणि सेनानी शिबीराकडे परतू लागले म्हणजे युद्धकाली घडलेल्या अत्याचाराबद्दल प्रत्येक योद्ध्यास वाईट वाटल्याशिवाय राहतच नाही हा मनुष्य धर्मच आहे. भा. इ. सं. मं. ने सध्याच्या अत्यंत नाजूक परिस्थितीतच चा. का. प्रभू समाजावर अत्यंत घाणेरडे आरोप करण्यास पुढे व्हावे आणि त्या आरोपांचा प्रतिकार करण्यासाठी आम्हालाही आमचे कोदंड सज्ज करणे भाग पाडावे ही गोष्ट अत्यंत शोधजनक भासत आहे. भगवान श्रीकृष्ण त्यांना समृद्धी देवो।

ॐशांति शांति: शांति:

मराठ्यांचा इतिहास फासावर चढला

स्वराज्याच्या, राष्ट्रप्रेमाच्या व स्वातंत्र्याच्या पुराणांना हल्ली कितीही कढ आलेला असला आणि कढात बऱ्याचशा विवेकभ्रष्ट ब्राम्हणांच्या आदरयुक्त प्रमाचा कढ जरी आटोकात येत असला, तरी ब्राम्हणेतरांवर आपली कुरघोडी सनातन चिरंजीव करण्याच्या धडपडी ब्राम्हणांनी, विशेषत: राष्ट्रीय चित्पावनांनी चालू क्षणापर्यंत अव्याहत चालविलेल्या आहेत. या त्यांच्या खटपटी कुशाग्र विद्वतेच्या पांघरूणाखाली वाटेल तसल्या कारस्थानांची अंडी उबवीत असतात. राष्ट्रीय चित्पावनांचे डावपेच आता पुष्कळ चित्पावनेतरांच्या व अनेक विवेकी चित्पावनांच्या ध्यानात आल्यामुळे, ते सहसा यांच्या तोंडून कोसळणाऱ्या अद्वैत गटारगंगेच्या लोढ्यापासून बरेच दूर असतात. हे जरी खरे आहे तरी त्या गंगेच्या पचनी पडून राष्ट्रीय चित्पावनांच्या पायातल्या पायतणाचा मान मिळविण्यासाठी धावावलेले शेकडो शिखंडी आज ब्राम्हणेतरांत सापडणे अशक्य नाही. उकट्या चित्पावनांबद्दल किंवा सर्रास ब्राम्हणांबद्दल जरा कोठे कोणी निषेधाचा ब्र काढला की ही अजागळ शिखंडीची जंबुकसेना लगेच कोल्हेकुई करावयास लागते की 'हा शुद्ध जातिद्वेष'! पण या विवेकशून्य महामूर्खांना अजून हे उमजत नाही की ब्राम्हण-ब्राम्हणेतरांतील कोणताही तंटा घेतला तरी त्यात पहिली आगळीक राष्ट्रीय चित्पावनांचीच असते. त्यांनी 'अरे' म्हणताच 'कारे' चा प्रतिध्वनी न काढण्याइतके ब्राम्हणेतर आजच काही षंढ झाले नाहीत. ऑफिन्सिवचे पातक राष्ट्रीय चित्पावनांनी केल्याशिवाय ब्राम्हणेतरांनी डिफेन्सिवची सणसणीत खेटरे त्याना कधीही हाणलेली नाहीत, हे आम्ही सप्रमाण पुराव्याने वाटेल तसे सिद्ध करून द्यायला तयार आहोत. चार पाच वर्षापूर्वीचा कायस्थ प्रभू विरूद्ध भारत इतिहास संशोधक मंडळ हा वाद घ्या; किंवा सध्या सुरू असलेला चित्पावन बोडस विरूद्ध भंडारी समाज हा वाद घ्या; यात पहिली आगळीक कोणाची? हे चित्पावनांच्या पायातले पायपोस बनलेल्या व घरात चुलीपाशी बसून अभेदभावाच्या कहाण्या कुजबुजणाऱ्या नामर्द षढांनी का विचारात घेऊ नये? भा. इ. स. मंडळाने राजवाड्यांच्या हस्ते कायस्थ प्रभूंना 'नीच बीजाचे, उलट्या काळजाचे, मराठी साम्राज्याला आग लावणारे' वगैरे ठरविण्याचा पद्धतशीर दस्तऐवजी हलकटपणा केला नसता तर आम्हालाही कडकडीत टीकेचा तडाखा मंडळाला भडकविण्याची काय जरूर होती? परंतु आमच्या **कोदण्डाचा टणत्कार** होताच, 'एकाने गाय मारली म्हणून दुसऱ्याने वासरू कशाला मारावे?' असा आम्हाळा साळसूदपणाचा उपदेश करायला पुष्कळ 'नीच बीजाचे, उलट्या काळजाचे, साम्राज्यद्रोही' कायस्थन शिखंडी पुढे आले होते. याच हरामखोराच्या पगडीशिलेदारपणामुळे मंडळाला अखेरचा पट्ट्याचा हात दाखविण्याचे कार्य ठार झाले आणि कायस्थांच्या 'साम्राज्यद्रोहा' चा पुणेरी चित्पावन ताम्रपट आचंद्राक त्यांच्या उरावर थै थै नाचायला जिवंत राहिला. सध्या चित्पावन बोडसाने पेटवून दिलेले भंडाऱ्यांच्या अस्पृश्यत्वाचे कारस्थान पाहिले तरी त्यातही आगळीक किंवा ऑफिन्सिवेचा दोष चित्पावनांकडेच आहे, हे सर्वांनी नीट लक्षात ठेवावे. हे प्रकरण एवढे भयंकर माजले असताही राष्ट्रीय पत्रांत त्याचा नुसता नामनिर्देशही होत नाही, याचा ब्राम्हणेतरांतील चित्पावनी पायताणांवर काहीच का उजेड पडू नये?

एका तत्ववेत्याने कोठेसे लिहिल्याचे स्मरते की "You kill the history and yopu kill the man" इतिहास ठार करा की माणूस मेलाच! इतिहास हे राष्ट्राचे जीवन आहे. समाजाचा प्राण आहे. हा प्राणच ठेचला की काम झाले. यासाठीच जेते लोक प्रथम जित लोकांच्या इतिहासाचा बालेकिल्ला जमिनदोस्त करतात. ब्राम्हणेतरांना कवडीमोल ठरविण्याची राष्ट्रीय कामगिरी प्रथम भारत इ. सं. मंडळाने आपल्या हाती घेण्याचा उपक्रम घेतला. पण त्या काही त्याना हातपाय पोळून घेण्याचा अनवस्था प्रसाद लाभल्यामुळे, त्यांनी सध्या तरी या दिग्विजय संपादनाच्या मार्गाचा सन्यास केलेला दिसतो. संन्याशाला शेंडी फुटणार नाही असे नाही! सामुदायिक प्रयत्नाला

परशुराम यथास्थित न केल्यामुळे, आता राष्ट्रीय चित्पावनांनी व्यक्तिशः तुरळक हल्ले चढवून ब्राम्हणेतरांच्या इतिहासाचा मुर्दा पाडण्याच्या खटपटी चालू ठेवल्या आहेत. या कामी पुण्याच्या पुण्याईचे मुंबईकर, धुळेकर, मिरजकर व ठाणेकर अभिमानी रात्रंदिवस राष्ट्रीय खस्ता खात आहेत. अस्पृश्योद्धाराच्या वल्गना चालल्या असताना, भंडारी बांधवांना धेडा मांगाच्या पंक्तीला बसविण्याचा बोडसाचा प्रयत्न आणि आता ठाण्याच्या तळेपाळीवर विद्वतेच्या खांबाला 'मराठी दप्तरा' च्या दुसऱ्या रूमालाच्या सरगाठीत मराठ्यांच्या इतिहासाला फासावर चढविण्याची श्री. विनायक लक्ष्मण भावे यांची कामगिरी, याच खंस्तांचे द्योतक आहे. मराठेशाहीचा इतिहास सामान्यतः कितीही उज्वल असला, कितीही अभिमानास्पद असला व कितीही वर्णनीय असला, तरी त्यात चित्पावन पेशव्यांच्या सैतानशाहीची काळीकुट्ट डांबर नखाशिखांत भरलेली आहे, हे शल्य चित्पावनांना रात्रंदिवस सलत रहावे, यात निसर्ग विरूद्ध असे काही तेव्हा, एनकेन प्रकारेण हा इतिहास उलटा सुलटा कसा करता येईल, पेशव्यांच्या तोंडाची काळजी ब्राम्हणेतरांच्या बापजाद्यांच्या थोबाडावर बेमालून कशी डसवता येईल आणि सर्रास चित्पावनांच्या बोकांडी इतिहास पुराणादी ग्रंथांनी लटकवलेली क्षुद्रोत्पत्तीची घारेपड चित्पावनेतरांच्या गळ्यात कशी चुपचाप घालता येईल, यावर अनेक विचीत्रविर्य चित्पावन पंडितांच्या अकला अलीकडे भवतिनभवतीचे घाणे हाकीत असतात. याविषयी सर्व महाराष्ट्रीयांना जाहीर स्पष्टोक्तीचा इषारा देताना सन १९१९ सालत प्रसिद्ध झालेल्या आमच्या **ग्रामण्याचा सांद्यत इतिहास** या ग्रंथात असे उद्गार काढले होते की, "सध्या ऐतिहासिक वक्त्यांच्या बाप्तिरम्यांचा धुमाकूळ सुरू झाला आहे. सावित्रीबाई ठाणेदारणीला कोणी कायस्थ प्रभू जातीतून चित्पावन जातीत ढकलत आहेत; कोणी तिला कादंबरीतील नायिका म्हणत आहेत; कोणी नाना फडणीसांच्या अतःकरणाच्या खाणीतून कोहिनूरांचे ढीगच्या ढीग बाहेर काढीत आहेत; कोणी त्याच्या मनोमय भूमिकेवर नक्षीदार गालीचे पसरण्याच्या गडबडीत आहेत; कोणी गोपीनाथपंत बोकीलाला शिवाजीची चिटणीस वतनी बहाल देण्याच्या धामधुमीत आहेत; कोणी हेमाडपंतालाही ब्राम्हणी पोशाख चढविण्याच्या तजवीजीत आहेत; तर कोणी मराठ्या आठवल्याला चित्पावनी बाप्तिमा देण्याच्या खटपटीत आहेत. असा मोठा ऐतिहासिक क्रांतीचा काळ आलेला आहे. तेव्हा या भानगडीत काय काय उलाढाल्या होतील ते पाहिले पाहिजे. न जाणो, उद्या अफजलखान हा शिवाजीचा मामा ठरण्याचा बराच संभव आहे; कारण कृष्णाने कंस मामाला ठार मारले म्हणून आणि मुरारबाजी हा चित्पावन असल्याचाही दस्तऐवजी पुरावा सापडणार नाही कशावरून?" हे आमचे उद्गार वाचून त्या वेळी दात काढून हसणाऱ्यांनी आता 'भाव्यांचा रूमाल' मुद्दाम डोळे फाडून पहावा, असे आम्ही आवाहन देतो. अफजलखान शिवाजीचा मामाचसा काय, पण वामनाच्या त्रिपाद पराक्रमाप्रमाणे आमच्या या ठाणेदार लाखापतीचा 'मराठी दप्तर' प्रकाशनाचा इजा बिजा आणि तिजा रूमालाचे माऊल महाराष्ट्र इतिहास-सुंदरीच्या उरावर पडताच, शिवाजी छत्रपतीमहाराज हे चित्पावन जातीचे ठरल्याशिवाय खास राहणार नाहीत, असे भविष्य आम्ही आजच करून ठेवतो. ठाणकर वामनाने आपल्या दुसऱ्या पावलात बाळाजी आवजीला तर बेछुट पहिल्या नंबरचा पागल ठरविला आहे; छत्रपती सातारकरांना राष्ट्रद्रोही ठरवून, तत्कालीन शहाण्यांनी प्रतापसिंहासारख्या 'हरामखोरा'ला सातारच्या माळावर एखाद्या झाडाला जिवंत उलटा टांगून कोल्ह्या कुत्र्यांकडून का फाडविला नाही, म्हणून त्यांच्या नावाने कडाकडा बोटे मोडली आहेत; प्रतापसिंहाचे साथीदार क्षत्रिय मराठे व कायस्थ प्रभू यांनीच इंग्रजांशी घरभेद करून मराठी स्वराज्याचा प्राण घेतला, म्हणून या लखापती भाव्यांनी त्या सर्व मेल्या मडद्यांच्या खाकावर खेचून त्यांना ठाण्याच्या तळेपाळीवर 'वन्समोर' फाशी दिले आहे; आणि विशेष राष्ट्रीयपणाची नवलाई म्हणजे- वाचकहो, नीट शुद्धीवर येऊन ऐका-जगातले कितवे आश्चर्य कोणास कळे! नीट शांतपणे भाव्यांची ही चालू चातुर्मासातली कहाणी एका-शेवटले रावबाजी हे मोठे धाडसी पराक्रमी राजकारणी व मराठ्यांच्या स्वराज्याकरीता अखेरपर्यंत आपल्या जिवाचे रान करणारे मोठे शूर तलवारबहाद्दर मर्द होते, काय म्हणता? विश्वास बसत नाही? वाचकहो, भावे तुम्हा आम्हा सर्वांना मूर्ख ठरवून असे सांगतात की रावबजी स्वतःच रणशूर रणनवरे होते असे नाही,

तर त्यांची नवरी उर्फ बायको नव्हे, चुकलो रावबाजीची पट्टराणी- ही सुद्धा रणनवऱ्याची रणनवरी होती. त्या हरामखोर प्रतापसिंहाने मराठे व कायस्थ पागलांच्या नादी लागून महात्मा रावबाजीचा गळा जर कापला नसता, तर-तर-तर काय आज बहार झाली असती! पुण्याच्या माणकेश्वराचा तंबोरा आज ठाण्याच्या ठाणकेश्वर भाव्यांच्या हातात आला असता. बोलून चालून इतिहास-संशोधनच ते. मग बाळाजी विश्वनाथाचा खापरपणजा शिवाजी महाराजांच्या हाताखाली दसहजारी सुभेदार म्हणून का उपटू नये? आणि हबशाने जलसमाध दिलेला बाळाजीचा भाऊ जानबा भट खुद्द पुण्याचा सुभेदार असल्याचे सिद्ध का होऊ नये? अस्सल रक्ताच्या अस्सल चित्पावन इतिहास संशोधकाच्या तावडीत सापडणारे कोणते दस्तऐवज आजपर्यंत कमअस्सल ठरले आहेत? एकही नाही. भा. इ. सं. मंडळाच्या चतुर्थ संमेलनवृत्तांतला राजवाड्यांचा दिग्विजयी कायस्थ दीपसुद्धा कमअस्सल ठरवून जिवंत कायस्थांना विझविता आला नाही. बाकी, कायस्थांत विद्वान इतिहासजांचा काही दुष्काळ पडला नाही हो. राजवाडे प्रकरणाच्या वेळी कायस्थांच्या घरोघरच्या मोलकरणीसुद्धा इतिहाससंशोधक बनल्या होत्या. पण अखेर काय? त्यांच्या बांगड्यांच्या कणकण किणकिण नादातच त्या प्रकरणाचे पर्यावसान होऊन, राजवाड्यांच्या निबंधाची नथणी एकजात कायस्थ मर्दांच्या नाकात चिरकालची जाऊन बसली ती बसलीच! भाव्यांच्या दुसऱ्या रूमालाचे वारसे लावायला श्री. दत्तात्रय विष्णू आपट्यांच्या हाताला हात लावायलाही एक कायस्थ पात्र श्री. भाव्यांना ठाण्याच्या तळेपाळीवर भटकताना आढळले. हे पात्र म्हणजे 'प्रभूरत्नमाला' प्रसवून कायस्थांच्या इतिहासाची पातळ भाजी करणारे व 'शिवदिग्विजय' बखरीचा नैवद्य बडोदेकर भिक्षुकदेवतेला दाखवून, तिचे मांतेरे करणारे राजमान्य राजेश्री सखाराम गणेश मुजुमदार हे होय. पहिल्या रूमालाच्या वेळी 'असलबरहुकूम' चे सर्टिफिकेट मिळविण्यासाठी श्री. भाव्यांनी असेच दोन तीन अजागळ कायस्थ निवडून काढले होते. या खेपेस त्यांना बडोदे संस्थानातील गडावरच्या या मुजुमदार गडकरी कायस्थ पत्राचा लाभ झाला! अलभ्य लाभच म्हणायचा?

श्री. भाव्यांचा 'पहिला रूमाल' असाच अस्सल लोखणीच्या पोटी जन्माला आलेला आहे. त्या वेळी राष्ट्रीय पत्रकारांनी, आताच्या लोकमान्य कर्त्याप्रमाणे, त्या रूमालाची तळी आकाशाला भिडे इतकी उंच उचलेली होती. त्यावेळी आम्ही या रूमालाबद्दल असा स्पष्ट अभिप्राय दिला की, "तीन अनभ्यस्त लेखकांनी पौराणिक धाटणीवर एक बखरवजा लिहिलेले भारूड ठाणे येथील 'मराठी दप्तरातील १ ला रूमाल' म्हणून सन १९१७ साली प्रसिद्ध झाले आहे. संशोधकाने व प्रकाशकाने या भारूडाचे महत्व प्रस्थापित करण्यासाठी सर्टिफिकेटांचा वगैरे बराच फार्स केला आहे. परंतु हे भारूड म्हणजे निवळ ऐकीव ऐतिहासिक गप्पांचे एक अव्यवस्थित व अविश्वसनीय पोळे आहे. यात ऐतिहासिक सत्यापेक्षा हरदासी गप्पांचा भरणाच रगड आहे." (ग्रामण्य पृ. १३२ फूटनोट) पुष्कळांना हा आमचा अभिप्राय एरंडेलाप्रमाणे रेचकदाता वाटला व ठाणे पुणे येथील चारपाच कायस्थ चष्मापगडीधरींनी त्याबद्दल आपली 'कायस्थी नापसंती' झिळमिळ्या फलकावून व्यक्तही केली. इतक्यात प्रो. जदुनाथ सरकारचा दंडुका या रूमालावर पडला. 'शिवाजी आणि शिवकाल' या इंग्रजी पुस्तकाच्या ५०२ पृष्ठावर प्रोफेसरांनी स्पष्ट नमूद केले की "Utterly worthless expansion of Sabhasad with the letters and imaginary details" (हे चोपडे बनावट पत्रे आणि काल्पनिक मजकुराने भरलेले सभासदी बखरीचे भरसाट वाढविलेले अत्यंत भिकारडे व कवडी किंमतीचे रुप आहे) सोनारानेच कान टोचल्यामुळे वरील पगडीधरांच्या एका कानावर कलथलेल्या पगड्या लगेच सरळ बसल्या की नाही, आम्हास माहित नाही.

श्री. भाव्यांचा हा 'चखोट' ग्रंथ वाचून 'पेशवाई बुडाली' असे म्हणणाऱ्या इसमाची ताबडतोब ठाण्याच्याच वेड्यांच्या आश्रमात रवानी करावी लागेल. हा महाग्रंथ ग्रंथकाराने इ. सं. मंडळाच्या एका जबाबदार बैठकीत वाचल्याचे

आम्हाला कळते. ही गोष्ट खरी असेल तर मंडळाने आपला अभिप्राय त्वरीत प्रसिद्ध करावा, असा आमचा आग्रह आहे. हिंदवी स्वराज्याचा खून कोणी पाडला, याचा पुरावा महाराष्ट्रापुढे मांडण्यासाठी **शंभर वर्षापूर्वीचे महाराष्ट्र** हा ग्रंथ आम्ही लिहित आहोत. त्यात भाव्यांच्या रूमालाच्या चिंध्या उडविण्याइतका दस्तऐवजी पुरावा व विवेचन येईलच. इतिहासाचे क्षेत्र, ब्राम्हणेतरांच्या गलफतीमुळे, जरी राष्ट्रीय चित्पावनांनी सर केले असले, तरी त्यांच्या ऑफिन्सिवला डिफेन्सिवची उलट सलामी न देण्याइतका ब्राम्हणेतर समाज काही निर्विर्य झाला नाही; किंवा ऐतिहासिक सत्याची निश्चिती चित्पावनांना हस्तगत झालेल्या चिठोऱ्यांवरच ठरण्याचा नाना फडणीशी मामला आज हयात नाही, हे त्यांनी पूर्ण लक्षात ठेवावे.

———————

THE END